

BOEKBESPREKINGEN

Rectificatie

Door een misverstand zijn in het vorige nummer (op pp. 93-94) delen van twee verschillende boekbesprekingen door elkaar geraakt. Met excuses aan de auteurs en de lezers plaatsen wij hieronder beide besprekingen nu in hun *juiste* verband.

C.B.S. Vrije-tijdsbesteding in Nederland, winter 1955/'56, deel 9, Kerkelijke gezindte en vrije-tijdsbesteding, Zeist 1959; deel 10, Leeftijd en vrije-tijdsbesteding, Zeist 1959

Naar aanleiding van het in 1955-1956 gehouden onderzoek naar de vrije-tijdsbesteding in Nederland (zie bespreking voorgaande publicaties in *Sociol. Gids* 1959, no. 3, pp. 145-7) heeft het CBS thans een tweetal rapporten over facetstudies het licht doen zien. Uit deel 9 blijkt eens te meer, welk een nauwe band er bij een groot deel van het Nederlandse volk bestaat tussen kerkelijke gezindte en levenswijze. De met de confessionele richting samenhangende verschillen in levenshouding maken het begrijpelijk dat ondanks alle kritiek de „verzuijing” (nog) steeds een der meest kenmerkende verschijnselen in het vaderlandse sociale leven blijft.

Het is jammer dat er in dit deel niet meer plaats is ingeruimd aan de besteding van de vrije zondag, waarop naar we mogen aannemen de kerkelijke gezindte veelal een doorslaggevende invloed zal hebben, en tot op het gebied van de wetgeving heeft doorgewerkt.

Het rapport over het verband tussen leeftijd en vrije-tijdsbesteding bevat verschillende interessante conclusies. Terwijl er geen sprake van is, dat onder de jongeren de inter-confessionele verschillen in recreatiepatroon kleiner zouden zijn dan bij de ouderen, schijnen de onderzoekuitkomsten er wel op te wijzen dat de met de sociale status samenhangende verschillen, althans wat de kwantitatieve aspecten betreft, onder de jongeren geringer zijn dan onder de ouderen. De auteurs zien dit als een indicatie, dat de nivellering in vrije-tijdsbesteding tussen de verschillende milieus in de toekomst nog verder voortgang zal vinden. Het blijft echter de vraag, of de *kwalitatieve* verschillen niet zwaarder wegen dan de kwantitatieve. Bovendien is het mogelijk dat ook bij de jongere generatie de wegen in de toekomst, als zij ouder worden en hun sociale positie zich meer uitkristalliseert, weer meer uiteen zullen lopen. Het onderzoek van het C.B.S., dat in de eerste plaats een algemeen oriënterend karakter had, laat dus nog veel meer ruimte voor meer gerichte studies van aspecten als de hier aangeduide. Het fundamentele belang van de gegevens en inzichten die thans door het C.B.S. gepubliceerd zijn dient daarbij ten volle erkend te worden.

D. DE JONGE

G. TH. KEMPE, Reclassering in onze samenleving. Voorlichten, recht doen, helpen. Sociale Bibliotheek, deel V. Arnhem: Van Loghum Slaterus, 1958, 352 pp.,

Indien iemand als prof. Kempe in een boek zijn ervaringen neerlegt van twintig jaren praktijk op het terrein der reclassering, dan is het duidelijk, dat zulk een werk van groot belang is, voor hen, wie de praktijk der reclassering terharte gaat. Vaak zijn het juist de kleine tussenopmerkingen - en in dit werk treft men er vele aan van een wijder strekking dan het gebied der reclassering of zelfs het maatschappelijk werk - die aangeven, welk een schat aan ervaringen hier is

verzameld. Uiteraard bevat zulk een boek onvermijdelijk onjuistheden (vgl. Tijdschrift Maatsch. Werk XII, 256), doch deze kunen aan het geheel nauwelijks afbreuk doen.

Er zijn helaas andere aspecten, die dat wel doen. Schr. zegt, geen leerboek te hebben willen schrijven. Bij gebrek aan een ander zal het echter toch wel als zodanig worden gebruikt, hoewel het zich er niet voor leent. Immers te vaak worden organisatorische feitelijkheden bekend verondersteld. Voorts vindt men in het boek een niet-objectieve houding tegenover de anthropologische leer der ontmoeting. Een passage over de tijdgeest (p. 237) wordt hierdoor sterk beïnvloed en het slot van het werk houdt vrijwel een apotheose op bovengenoemde leer in, die welhaast als een panacee wordt gezien. Erkend moet worden, dat deze bezielde houding anderszins het boek zeer verfrissend maakt. Het werk is concentrisch opgebouwd. Na een historische inleiding bespreekt het na elkander de praktijkproblemen en het wezen der reclassering, de opleiding en ons weten omtrent de mens. Het graaft op deze wijze steeds dieper, hoewel ook deze concentrische opzet soms de vraag doet rijzen, waarom een onderwerp niet elders is behandeld. Maar hieraan valt in deze opzet vermoedelijk zelden te ontkomen.

Voor sociologen is het jammer, dat de schr. uit zijn ervaringen niet meer sociologische conclusies heeft getrokken. De sociologie komt enige malen ter sprake (pp. 22, 240 vv., 282), doch slechts oppervlakkig en zonder een wezenlijk onderdeel van het betoog te vormen. Ook zonder vakchauvinisme kan men betreuren, dat hier niet de gelegenheid is gegrepen iets meer te zeggen over de sociale aspecten van de geschiedenis der reclassering in de laatste 35 jaar (na Van Bemmelen's dissertatie), over de sociologie van de toezicht- houder en van de ontslagen delinquent en last but not least over die der gevangenis.

L. TURKSMA

TH. J. IJZERMAN, beroepsaanzien en arbeidsvoldoening met betrekking tot de arbeidsvoorziening in de Twents-Achterhoekse textielindustrie

Leiden: Stenfert Kroese, 1959, 433 pp. Publicatie nr. VI van het Sociologisch Instituut der Rijksuniversiteit te Leiden.

Deze tevens als dissertatie verschenen publicatie is het samenvattend rapport van een in 1953—'57 verricht sociologisch onderzoek. Het onderzoek werd in opdracht van de Stichting Textielvak uitgevoerd door het Sociologisch Instituut van de Rijksuniversiteit te Leiden met medewerking van enkele andere instellingen. De probleemstelling wordt door schr. als volgt omschreven: „onderzoek of en in hoeverre er een zekere arbeidsonlust in de Twentse textielindustrie bestaat en — zo ja — onderzoek wat de oorzaken daarvan zijn; dit alles met het oog op het treffen van beleidsmaatregelen die de arbeidsvreugde in de textielindustrie kunnen bevorderen en deze industrie in staat zullen stellen voldoende arbeidskrachten te behouden en aan te trekken”.

De uitvoering van het onderzoek geschiedde op een voor Nederlandse verhoudingen bijzonder grote schaal. Het onderzoekteam bestond uit een vier man sterke vaste staf o.l.v. IJzerman en vier part-time medewerkers; voorts werd aan het onderzoek deelgenomen door personeel van de Nederlandse Stichting voor Statistiek, het Raadgevend Bureau Berenschot en het Twents Instituut voor Bedrijfspsychologie. Niet minder dan twaalf rapporten en publicaties zijn in het kader van het onderzoek verschenen. Meer dan 5000 vraaggesprekken vonden plaats met inwoners van Twente en de Achterhoek — zowel personen buiten de textiel als textielarbeiders. Behalve

enquêtes inzake de instelling van werknemers en publiek tegenover de textielindustrie, vonden deelonderzoekingen plaats m.b.t. de economische achtergronden van de textielindustrie, de ontwikkeling der arbeidsvoorwaarden, stakingen, de instelling van de jeugd, hygiënische aspecten, verloop, taakverruiming, forensisme, sociale aspecten van de arbeidsprestatie, alsmede een vergelijkend onderzoek van functies in de textiel- en metaalindustrie, en een onderzoek naar de beroepswisseling tussen beide bedrijfstakken.

De omvang van het onderzoek en de verscheidenheid der facetten welke zijn belicht, hebben er noodzakelijkerwijze toe geleid dat het verslag geen strakke eenheid is wat de compositie betreft. Van de 433 bldz. die het boek telt, zijn 123 gewijd aan de kern van het onderzoek, te weten enquêtes m.b.t. beroepsaanzien en arbeidsvoldoening, en de resterende 310 bldz. aan de opzet van het onderzoek, samenvattingen der deelonderzoekingen, algemene bedrijfs-sociologische beschouwingen, bijlagen e.d.

Wat de arbeidsonlust betreft, blijkt de situatie nogal mee te vallen: volgens de in een index verwerkte antwoorden op een tweetal vragen m.b.t. de algemene tevredenheid met het werk is 68 % der textielarbeiders „tevreden” (steekproef 1221 personen). Voor de ondervraagde niet-textielarbeiders is dit percentage 78. Volgens de door schr. geciteerde „Hoe denkt u over uw werk?”-enquête (Ned. Instituut voor Praeventieve Geneeskunde) bedraagt het percentage arbeiders dat verklaart „plezier in het werk” te hebben 76 in de gehele Nederlandse industrie en 73 in de textielindustrie. Blijkens deze cijfers is er geen ernstige „arbeidsonlust” onder de textielarbeiders doch zijn er in deze bedrijfstak wel wat meer ontevredenen dan in de overige nijverheid. De onderzoekers hebben echter — althans voor zover uit dit boek blijkt — geen pogingen gedaan om de vraag te beantwoorden *wie* vooral ontevreden zijn. Toch moet het verzamelde kwantitatieve materiaal een goede gelegenheid hebben geboden om na te gaan met welke andere variabelen het ontevreden zijn eventueel samen gaat. Een dergelijke analyse zou wellicht relevante resultaten hebben opgeleverd — relevant in theoretisch opzicht of m.b.t. de praktische doeleinden van het onderzoek.

Wel vermeldt schr. dat het plezier in het werk in een zevental onderzochte weverijen varieert van 34 tot 81 %. Pogingen deze spreiding te verklaren worden echter niet gedaan (misschien wel in een der deelrapporten?).

Het sociale aanzien van het textielberoep is volgens het gepresenteerde materiaal tamelijk gering. Voorts wijzen verloopcijfers, antwoorden op de vraag of men zijn kinderen graag in de textiel wil laten werken, en nog ander materiaal op een geringe belangstelling voor het kiezen van een textielberoep. Er is dus wel iets aan de hand met de textielindustrie. Maar wat er nu precies aan de hand is, wordt niet recht duidelijk. Wel wijdt schr. uit over de ongunstige arbeidsomstandigheden en menselijke betrekkingen die vóór 1940 in deze bedrijfstak bestonden: dit verleden zou thans nog nawerken in het negatieve beeld dat het publiek van de textielindustrie heeft. Aan een kwantitatieve analyse worden deze beeldvorming, het relatief geringe beroepsaanzien, etc. echter niet onderworpen. Over eventuele correlaties tussen b.v. het bezitten van een negatief beeld of het laag aanslaan van bepaalde textielberoepen enerzijds en leeftijd, beroep, vakbondslidmaatschap, etc. anderzijds wordt feitelijk niet gesproken.

Uiteraard kan een onderzoeker van te voren niet weten in hoeverre een scherp doorgevoerde kwantitatieve analyse het inzicht in de objecten van onderzoek zal verhelderen: een onjuiste probleemstelling, een verkeerde keuze van variabelen, meefouten, het niet isoleren van belangrijke interveniërende variabelen, e.d. soms moeilijk te vermijden fouten, kunnen er toe leiden dat de analyse geen of geen juiste resultaten oplevert. Ook spreekt het welhaast

vanzelf dat kwantitatieve analyse i.v.m. de aard van het onderzochte object of praktische problemen lang niet altijd mogelijk is. Waar de mogelijkheid echter wel bestaat dient men deze aan te grijpen, wil men niet in impressies blijven steken.

Hoewel het jammer is dat scherp doorgevoerde kwantitatieve analyses dus ontbreken, bevat het boek veel interessant materiaal: zo is aan ruim 2000 arbeiders de vraag voorgelegd welke twee aspecten van hun werk, van 12 met name genoemde, ze het prettigst, resp. het vervelendst vinden. Het tariefloon, het werktempo, de werkomgeving en vooral het ploegenstelsel bleken de grootste negatieve percentages te behalen — zowel bij de textielarbeiders als bij de overige arbeiders.

Wat de aard van het werk betreft, wordt o.m. vermeld dat de textielarbeid steeds gespecialiseerder wordt en dat de productie-arbeiders tegenwoordig, in tegenstelling tot vóór 1940, geen reparaties meer aan machines mogen verrichten. Deze taakvernuwing zou echter niet tot ernstige klachten aanleiding geven volgens de indruk van sch. die blijkbaar ontleend is aan de oriënterende interviews. Wat deze laatste aangaat, vraagt men zich overigens af waarom de onderzoekers 679 (!) vraaggesprekken met open vragen hebben gehouden i.p.v. enkele tientallen of hooguit een goede honderd. Deze gesprekken waren niet bestemd voor kwantitatieve verwerking doch voor het verkrijgen van achtergrondmateriaal, het vormen van hypothesen, e.d. Hoe deze enorme massa kwalitatief materiaal door de onderzoekers is verwerkt, wordt niet vermeld.

Belangwekkend is de schets welke wordt gegeven van „managerial revolution” in de Twentse textiel: een familie-N.V.’s ontwikkelen de ondernemingen zich in de richting van rationeel geleide bedrijven waarin de eigenaren-directeuren bevoegdheden aan managers gaan delegeren. In dit verband poneert schr. enkele stellingen betreffende groeitempo en beheersvorm van bedrijven: de traditionele beheersvorm (familiebedrijven) gaat samen met een geleidelijke groei over meerdere generaties; een snelle, explosieve, groei gaat gepaard met een vrij hoge graad van charismatisch leiderschap; etc.

Ook het overzicht van vroeger verrichte plezier-in-het-werk-studies is lezenswaard. Het gepresenteerde materiaal suggereert dat het percentage arbeiders met plezier in het werk sedert enkele decennia toeneemt. De vermelde gegevens hebben betrekking op arbeid in de Verenigde Staten, Engeland, Nederland en enkele andere landen.

Het boek bevat behalve het bovengenoemde nog enkele andere schetsen, literatuursamenvattingen, commentaren en stellingen t.a.v. allerlei bedrijfs-sociologische vraagstukken. Een en ander geeft een zekere achtergrond aan de resultaten van het textielonderzoek doch geen goed uitgewerkte theorieën m.b.t. het aanzien van een bepaald beroep, arbeidsvoldoening of andere centrale thema’s van het werk. Blijkens de inleiding is dit echter ook niet de bedoeling van schr. geweest: de studie is primair een samenvattend rapport van een toegepast wetenschappelijk onderzoek.

Samenvattend kan gezegd dat *Beroepsaanzien en arbeidsvoldoening* allerlei belangwekkend materiaal bevat doch in analytisch opzicht zwak is.

W. P. JALINK

W. BANNING: KARL MARX LEVEN, LEER EN BETEKENIS.
Aulaeoen Het Spectrum Utrecht, Antwerpen, 1960, 203 blz.

De fiere klaroenstoot uit de Internationale . . . . En de stroom rijst al meer en meer . . . . kan onmogelijk meer op het groeiend aantal Europese Marxisten slaan, maar is helaas maar al te toepasselijk op het groeiend aantal Europese Marxpublicaties, dat in boek en artikelvorm abominabele omvang begint aan

te nemen. Nog even en elke Marxstudie onttaardt noodgedwongen in een levenswerk. En vooral in Nederland, waar naast de eigen teelt nog de ladingen Franse, Duitse en Engelstalige studies binnenkomen, wordt de situatie precair.

Slechts de goede naam van de auteur heeft mij er toe kunnen brengen in het hier te bespreken boekje te gaan bladeren, om eens te zien, hoe hij het geklaard zou hebben om in 200 bladzijden redelijk klaar te komen met erkende hete hangijzers als de entfremdung en de dialectiek.

Dit bladeren dan is lezen geworden en het lezen herlezen. Het boek herbergt een aantal maar al te zelden gezamenlijk aangetroffen deugden. Het is bijzonder leesbaar, zonder concessies te doen aan de lezer ten koste van Marx. Het boek is systematisch en helder en daarmee een goede introductie voor wie een redelijk objectieve kennismaking met het Marxisme wenst. Het is daarnaast echter vanuit een zo persoonlijke visie geschreven, dat het een bewogenheid meebrengt, die het als polemisch kluijfe interessant doet zijn, voor de meer doorgewinterde Marxbestudeerder. Met name de levensbeschrijving is door deze combinatie van eigenschappen excellent geworden. Men krijgt ten eerste de indruk, dat het boek niet zo maar geschreven is, maar in de loop van een aantal jaren is gegroeid. Het zou dan ook te wensen zijn, dat een volgende druk uitgebreider was, met name het hoofd over vormen van Marxisme, zou hier zeer zeker door winnen.

In de bladzijden, die gewijd zijn aan de relatie van Marx met de sociologie wordt de eerste wat moederlijk in bescherming genomen tegen de laatste Descherpzinnige hedendaagse analyserende socioloog moet begrijpen, dat de systeembouwer Marx ook maar een kind van zijn tijd was. Ik vind dat wat gezocht, bovendien is het juist het analytische element in Marx, wat hem voor de huidige socioloog interessant kan doen zijn.

Maar uit deze losse opmerking blijkt al, welk een rijke mogelijkheden het boekje ook op polemisch gebied herbergt. Het is dan ook beslist meer dan een populair uitgaafje in een ontwikkelingsreeks, maar een boek van een zodanig niveau, dat het buitenland met een vertaling zeer gebaat zou zijn.

P. THOENES

HET VRAAGSTUK DER NIEUWE WOONWIKJEN IN NEDERLAND

Alphen a.d. Rijn, N. Samsom N.V., z.j. (1960), 107 pp.

Onder bovenstaande titel is het rapport van de studiecarnissie-woonwijken verschenen welke werd ingesteld door het Nederlands Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw en het Isonovo op verzoek van de ministeries van Maatschappelijk Werk en van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid. De commissie zag zich gesteld voor een tweetal taken: enerzijds de confrontatie en integratie der verschillende aspecten van de wijkproblematiek, anderzijds de beantwoording van een viertal door de ministers aan de commissie voorgelegde vragen. Deze komen in beknopte vorm op het volgende neer:

1. Heeft de wijk als duidelijk te onderkennen eenheid een eigen betekenis voor de sociale integratie van haar bewoners.
2. Indien dit het geval is, wat zijn dan de criteria voor afgrenzing, optimale grootte en geleiding van de wijk.
3. Welke voorzieningen behoeft de mens binnen een bepaalde actieradius en de daaruit voortvloeiende indeling al dan niet in het kader van een wijk als bedoeld onder 1.
4. Welke sociale gelaagdheid van de bevolking binnen de naaste en ruimere omgeving (straat, buurt, wijk) moet voor een harmonische samenleving als de meest wenselijke worden beschouwd.

Het rapport is duidelijk en systematisch opgesteld. In het eerste hoofdstuk wordt de problematiek van de woonwijk belicht vanuit zes verschillende aspecten nl. het stedebouwkundig aspect, het aspect van sociale opbouw, en

voorts het bestuurlijk, economisch, organisatorisch en het sociologisch aspect. Samenvattend komt men tot de conclusie dat het wijkbegrip niet te vatten is in een algemene concrete definitie. De verschillende gezichtspunten zijn daarvoor te ongelijksoortig.

Concreet: De commissie stelt vast dat wijkproblematiek „gewilde” problematiek is (blz. 45) m.a.w. men komt tot de niet zeer verrassende conclusie dat deze problematiek niet specifiek van de wijk is, doch op grond van bepaalde normatieve en technische uitgangspunten van stedenbouwkundige aard de wijk als uitgangspunt dient te worden genomen voor vragen die zich bezig houden met de realisering en ontwikkeling van de wijk. Het centrale probleem van het woonwijkenvraagstuk ligt daarom in het vlak van „wijkrealisering”. In het tweede hoofdstuk wordt aldus de probleemstelling omgebogen naar vraagstukken van meer praktische aard. Genoemde normatieve en technische uitgangspunten worden uiteengezet, grote aandacht wordt besteed aan de wenselijkheid van coördinatie en synchronisatie van de werkzaamheden der verschillende bij de planning, opbouw en ontwikkeling der wijk betrokken instanties.

Het derde hoofdstuk omvatte tenslotte een samenvatting van het gestelde. De wijk als stedenbouwkundig element kan niet worden gezien als een specifiek sociaal integratiekader, hoewel een ideale stedenbouwkundige vormgeving tot nog toe steeds door sociaal-economische factoren werd belemmerd. Daarmee wordt de vraag naar optimale grootte teruggebracht tot het stedenbouwkundig vlak, waarbij factoren van plaatselijke aard de grootte bepalen. Dientengevolge worden ook t.a.v. vraag 3 geen vaste richtlijnen gegeven omdat deze afhangen van de eigen sociale en stedenbouwkundige structuur en functie van de wijk. Tenslotte behoeft het probleem van de homogeniteit der bevolking nader onderzoek. Voor de socioloog biedt het rapport geen nieuwe wetenschappelijke gezichtspunten. Men kan niet aan de indruk ontkomen dat het streven te komen tot eensgezinde conclusies de scherpe en ondubbelzinnige formulering daarvan in de weg heeft gestaan. Voorts komt het mij voor dat de buurt als voornaamste wijkgeleding te weinig ter sprake is gekomen. Juist op dit punt is het laatste (sociologische) woord nog niet gezegd. Daarom lijkt mij de beantwoording van vraag 3 weinig overtuigend. Het rapport is voorzien van een uitgebreide literatuur-opgave. Rapporteur was dr. H. M. Jolles.

L. U. DE SITTER

BEDREIGD BESTAAN. De sociale, economische en culturele situatie in Noord Groningen. Groningen: J. Niemeyer 1959. 246 blz. XXII bijl.

Noord-Groningen is een agrarisch gebied met veel grote bedrijven, te groot om met gezinsarbeid te kunnen volstaan. Er wonen dan ook vele landarbeiders, echter niet bij de boerderij doch in de meestal kleine dorpen waaraan Noord-Groningen zeer rijk is. Het aantal landarbeiders neemt echter snel af, ten dele omdat de boeren mede vanwege de hoge lonen meer en meer zijn gaan mechaniseren, ten dele ook omdat de landarbeiders de voorkeur geven aan andere beroepen. De dalende agrarische werkgelegenheid wordt niet gecompenseerd door uitbreiding van de werkgelegenheid in andere bedrijfstakken; door de perifere ligging van het gebied moeten de kansen op industrie-vestiging niet hoog worden aangeslagen. Men dient er zelfs rekening mee te houden, dat de werkgelegenheid in de verzorgende bedrijfstakken (winkels en ambacht) eveneens zal afnemen.

De afnemende van de bevolking verloopt echter niet in alle delen gelijkmatig; een teruggang in aantal is vooral te constateren onder de verspreide bevolking en in de kleinere dorpen. De daling van de verspreide bevolking dateert op zijn minst van het begin van deze eeuw; die van de kleinere woonkernen is

sinds 1947 onmiskenbaar. Van 58 dorpen met 50 tot 350 inwoners daalden er 39 in omvang, van de 26 dorpen met (in 1947) 350 tot 600 inwoners 16 en van de in totaal 109 dorpen daalden er 66. Door pendel wisten een aantal kleinere dorpen zich nog te handhaven, doch het is twijfelachtig of deze pendel lang stand zal houden. Factoren die een ommekeer teweeg zouden kunnen brengen in de veranderingen in de bevolkingsverspreiding zijn vrijwel niet te vinden, zodat de vraag rijst in hoeverre schaalvergroting geboden is om aan de eisen van de „moderne” plattelander tegemoet te kunnen komen. Wie zich verder verdiepen wil in de vraag waarom de kleine dorpen afnemen, verwijzen wij naar *Bedreigd Bestaan*, vrucht van een onderzoek dat op verzoek van de Stichting Noord-Groningen werd ingesteld door het Sociologische Instituut van de R.U. te Groningen, de NETO, de P.P.D. Groningen en het Landbouw-Economisch Instituut. *Bedreigd Bestaan* is een samenvatting van de voornaamste gegevens uit elf deelrapporten, waarvan gelukkig het deelrapport over de landbouw ook als afzonderlijke publikatie is verschenen, omdat het hoofdstuk over de landbouw, in tegenstelling tot het hoofdstuk over de bevolking, wel wat erg summier is uitgevallen. Niettemin is men er goed in geslaagd de deelrapporten tot een leesbaar geheel te verwerken en een beeld te geven van een stuk interessante sociale dynamiek. De uitstekende verzorging van het boek, alsmede de lage prijs (f 6,90) verdienen eveneens vermelding. Rest nog de vraag, waarom het onderzoek werd ingesteld. Het rapport begint met een vijftal duidelijk geformuleerde vragen naar de oorzaken van het grote vertrekoverschot, de vlucht uit de landarbeid etc. en naar de wenselijkheid en mogelijkheden bepaalde ontwikkelingen af te remmen of te bevorderen.. Het rapport eindigt met een uitstekende samenvatting met conclusies, zonder echter de aan het begin gestelde vragen afzonderlijk te beantwoorden. Voor de goede verstaander is dit echter geen bezwaar. Verassend is echter dat er nu eens geen pleidooi wordt gehouden voor industrievestiging, doch juist een oplossing wordt gezocht in de verbetering van het „agrariscli klimaat”. De nuchterheid waarmee het verslag is opgesteld verdient hule.

E. ABMA

J. J. KALMA: DORPEN WILLEN LEVEN. Een studie over het Friese platteland.

Publikatie no. 5 van het sociologisch instituut der Nederlandse Hervormde Kerk. 's-Gravenhage: Boekencentrum N.V. 1960.

Enkele jaren geleden werden de resultaten van een wetenschappelijk onderzoek naar de groei van een aantal woonkernen in Noord-Groningen gepubliceerd. Hierbij werd gewezen op de samenhang tussen de grootte en de groei van plattelandswoonkernen; dorpen met een geringe omvang nemen relatief minder sterk in inwonertal toe dan de grotere, terwijl bij een dalende bevolkingsbeweging de kleinste kernen naar verhouding de grootste teruggang vertonen. — Kort na het publiceren van de konklusies heeft de publieke opinie zich meester gemaakt van het „kleine dorpenvraagstuk”. Als gevolg hiervan woedt nu reeds enkele jaren, vooral ten plattelande — zowel in binnen- als buitenland — een in de emotionele sfeer getrokken twist over al of niet verdwijnende dorpen. Men mag aannemen dat dit onderwerp de gemoederen nog wel enige tijd zal blijven verhitten.

Behalve wetenschappelijke onderzoekers zijn verschillende niet-sociologen zich in deze materie gaan verdiepen, teneinde voorlichting over deze „brandende kwestie” te kunnen geven. Dit gebeurt meestal met wisselend succes. We moeten vaststellen dat de schrijver van bovenvermeld boekje niet tot de geslaagden behoort. De eerste hoofdstukken bevatten het feitenmateriaal, waarop de daarna volgende beschouwingen zijn gebouwd. Helaas maakte schrijver

enkele kapitale fouten, die tot onjuiste konklusies hebben geleid. Vergelijking van het aantal kernen per grootteklasse (< 500, 500—1000 en > 1000) in de verschillende tellingsjaren leerde hem dat het aantal kleine kernen is toegenomen en het aantal grote is gedaald. Het is kennelijk niet bij schrijver opgekomen dat bij een dalende bevolkingsbeweging over een langere periode het aantal kernen per grootteklasse naar beneden toe groter wordt. Ook ten aanzien van de ontwikkeling van het aantal inwoners wordt dezelfde vergissing begaan: het aantal inwoners in de kleinste woonkernen daalt minder sterk doordat een aantal kernen in de loop der tijd in een kleinere grootteklasse is terecht gekomen. Bestudering van alleen die kernen welke in 1900 in een bepaalde grootteklasse vielen, zou tot andere uitkomsten hebben geleid. Maar schr. konkludeert, dat het verlangen naar dorpsvorming nog even sterk is als in de Middeleeuwen (p. 46)!

De verdere bespreking van dit boekje kan kort zijn, nu gebleken is dat de konklusies van het „wetenschappelijk” gedeelte — waarop nog wel meer aan te merken valt — op drijfzand berusten. Waarschijnlijk is schr. na studie van het cijfermateriaal tot de slotsom gekomen, dat het allemaal nogal meevalt met de „uitstervende” kleine dorpen. In het beschouwende gedeelte worden tenminste kool en geit zoveel mogelijk gespaard, al blijkt schrijver (een plattelandsdomeinee) wel oog te hebben voor de veranderingen die zich momenteel op het platteland aandienen en waarvoor hij een planmatige benadering wenselijk acht. Aan de moeilijke positie die de kerk en zijn dienaren innemen wordt ook ruimschoots aandacht besteed.

Samenvattend kan men met betreuren dat schr. niet op het idee is gekomen om, vóór tot publikatie werd overgegaan, contact met deskundigen op te nemen. Men kan het eveneens betreuren dat deze deskundigen de kans om verantwoorde voorlichting over het kleine dorpenvraagstuk te geven, hebben laten passeren.

J. H. W. LIJFERING

TER RECENSIE ONTVANGEN PUBLIKATIES

(De redactie houdt zich het recht voor hieruit een keuze te doen ter bespreking).

N. H. H. Addens, *Over de agrarische beroepskeuze van boerenjongeren op de zandgronden van Noord-Brabant en Limburg* ('s-Gravenhage: Min. van Landbouw en Visserij, z.j.).

Agrarische voorlichting. Ministerie van Landbouw en Visserij ('s-Gravenhage: Staatsdrukkerij- en uitgeversbedrijf, 1961), f 25,—.

P. J. Bouman, *Industrieëel klimaat* (Assen: Van Gorcum, 1961) f 12,50.

J. Goudsblom, *Nihilisme en cultuur* (Amsterdam: N.V. de Arbeiderspers, 1960) f 12,50.

P. E. Kraemer en H. de Tombe, *Goeree-Overflakkee: Het vertekende eiland*. Serie Delta-onderzoeken van het Sociologisch Instituut van de Ned. Hervormde Kerk, no. 3 ('s-Gravenhage: Boekencentrum, 1961) f 8,50.

Management International. International Review for Management and Managerial Sciences, vol. I, no. 1 (1961).

Don Martindale, *The Nature and Types of Sociological Theory* (London: Routledge & Kegan Paul, 1961) 35 s.

Ploegenarbeid: Medisch - psychologisch - sociologisch - technisch - economisch belicht. Eindrapport van een wetenschappelijk onderzoek in industriële bedrijven ('s-Gravenhage: Contactgroep Opvoering Productiviteit, 1961).